

FIUME

U. Pol

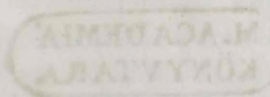
*0
796,*

A

MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉSEN.

SZALAY LÁSZLÓ

ÁLTAL.

PEST, 1861.

KIADJA RÁTH MÓR.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Fiume a magyar országgyűlésen.

I.

Nyolczvan s egynéhány éve, hogy Fiume Magyarországnak visszaadatott, s azóta dicsőségének vallá mindenha, hozzánk tartozni, hazafiai kötelességeit mindig lelkismeretesen tölté be. De a magyar is mindig büszkeséggel tekintett koronájának e fényes boglárára; az ország jövődjét, az állam fejlődését nem akarta, nem tudta Fiume nélkül képzelni.

Még eleven emlékezetünkben van azon korszak, midőn annyian, annyit fáradoztunk a szeretett féltett kincsek érdekében, ott az Adriánál. Törekvésünk, azt közelebb hozni az ország szívéhez, elnapoltatott azon események által, melyek a Szávánál oly férfiak kezébeadták a hatalmat, kiknek annexatiói viszketege Erdődyt és társait Fiuméből száműzé.

De a tizenkét év, melyet egymástól elszigetelve tölténk, még élénkebben érezteti mindkét féllel az együvévalóság szükségét, a frigy becsét.

Lefolyásuk alatt, itthonn és ottkünn, gyakor izben tüntek fel előttem a napok, melyeket 1846-ban szerencsés voltam polgárainak körében tölteni; fel, kivált az augusztus 20-dikai ünnep, midőn a molón oly vigan

lobogott a magyar czímer, a nagy király dicsőítésére. „A nap jóformán borús vala — olvasom jegyzeteim között — de én még sohasem láttam oly ifjan szépnek Fiumét, sohasem éreztem oly élénken, mint e pillanatban, midőn az árva magyar tengerpart a magyar királyság alapítójának emlékét üllötte, hogy ez öblön, mint küszöbön lép át e nemzet világpolgársága.“

Lesz a ki mondani fogja: vérmesek az ifju kor reményei. Vagy igen; nékem is úgy látszik, mintha még némi ifju zamat érzének e sorokon; de Isten ne adja, hogy az ifjukor lelkesedésére csak gúnynyal tekintsen a meglett kor embere. S mondjátok meg nekem, nincs-e magában Fiume eljárásában, melylyel, mihelyest a békek kezeiről lábairól leestenek — noha harmincz s egynehány mérföld választja el tőlünk, s noha közben kissé zsémbes nép táboroz — az anyaország ölelésére rohant; nincs-e azon ismételt felszólalásában, melylyel jogát, hogy az aprilis 2-kán összeülendő országgyűlésen képviselve legyen, igénybe veszi; nincs-e egész magavi-seletében szintén némi ifju és mégis jogosított hév, melynek örvendünk, melyet viszonznunk kell?

Igenis, Magyarországnak kötelessége kívánnia, szorgalmaznia, követelnie, hogy Fiume már a legközelebbi országgyűlésen velünk, köztünk legyen, még azon esetre is, ha Horvátország csak távolléte által lenne jelen, — kötelessége, mert Fiume édes mienk, mert soha sem volt a Zágrábban gyűlésezendő Horvátországnak törvényes alkatrésze.

Tartozott-e Heraklius császár idejében, ezelőtt ezerkétszáz s nem tudom hány esztendővel Fiume ama Chrobatiához, melyről a mai horvátoknak oly édesen esik álmodozniok, hogy ábrándjaikban ezen ködképet még

megtestesíthetni vélik, — az olyatén kérdés, melynek bebizonyítása vagy megecfólása iskolai szószerkre való; s mely, ha bebizonyítatnék is, épen annyi jogot adna a báni conferentiának Fiuméhez, mennyi joga van neki hasonló archaeologiai alapon a Muraközkhöz, melyről ugy tudták az illetők, hogy nem sokkal Krisztus születése után, szintén ama Chrobotiának kiegészítő részét képezte.

Akkoron — igaz — a magyarok még Ázsiában voltak, s csak jóval később — miért ne vallanók meg egész szerénységgel — alkották azon államot, melynek bölcséjét ugyan Heraklius császár nem ringatta, de mely, Isten is ugy akarván, maholnap fennállásának ezeredik évét fogja betölteni.

Szent László alatt Biograd — a mai Zara-Vecchia — ama Chrobotia királyainak székhelye, már Magyarországhoz tartozott; s Kálmán menyasszonyát, Buzillát, 1097-ben Nápolyból Biogradba hozták „a magyar kikötőbe“; hol Vinkur gróf a magyar tengermellék kormányzója által fogadtatott. Biogradban — az urbs regiában — hódoltak Kálmánnak néhány évvel később, mint koronázott királyuknak, a dalmát városok és várak is, köztök Tersact, melynek oltalma alatt keletkezett túl a Fiumára vizén, hol a quarneroi tengeröbölbe szakad, szent Vid városa, olasz névvel Fiume.

Első fejlődése egykoru Tersactnak a Frangepanok által birtoklásával, kik már III. Béla idejében a környék dynastái voltak, s kiknek jó és bal szerencsében Fiume húzamosabb ideig osztzkodott. A város idő multával emancipálta magát a vár uralma alól, még a XV-dik század közepe előtt, ugy látszik. Midőn a század lealkonyodott, Fiume már el volt szakítva a magyar koroná-

tól, melyhez három századnál tovább tartozott, noha koronkint Bizancz és Velence, s talán, de csak talán, Krain felsőbbsege alá is kerülhetett ideiglen. Ezen elszakítás következésében történt, hogy midőn 1521. aprilis 28-án Maximilián császár unokái Károly és Ferdinánd a nagyatyai örökséget Wormsban egymás között felosztották, — az öt ausztriai herczegség, a görzi, ortenburgi, cillyi, tiroli grófságok; a burgau, kirchbergi örgrófságok; a karsti, metlingi, mitterburgi, trieszti, fiumei, gradiskai, maranoi urodalmak; Elsass s a pfirdti és hagenau tiszttartóságok, Ferdinándnak jutottak osztályrészü. Magából az osztálylevélből, magából a tartományok sorozatából látni való, hogy Fiume 1521-ben önmagát kormányzó önálló terület volt, Krain-tól épen ugy elkülönített, mint Horvátországtól, melynek véghelyei szintén már e tájban, noha nem mint örökség, kerültek Ferdinánd kezébe, s mely felé a Retchina vizén kívül még a Babinopoléig terjedett köfal is szolgált határu a fiumei területnek.

Fiume statutumai, mint önálló kormánytestéi, erősítettek meg 1530-ban Ferdinánd által.

Fiume ezentúl, mint önálló kormányterület mutatta be hódolatát fejedelmeinek, névszerint III. Károlynak is, midőn ez személyesen jelent meg a quarneroi partokon.

Fiume, a már szabad kikötővé nyilvánított Fiume, mint önálló kormányterület irta alá 1728. november 25-én a sanctio pragmaticát;

Fiumét, mint önálló kormányterületet találta az 1746-diki év, melyben Mária Terezia kivált a tengeri kereskedelem előmozdítására Bécsben külön udvari hatóságot — Consilium Commerciale Aulicum — alkotván, birodalmának összes tengerpartját, közvetve ezen

udvari collegiumnak, közvetlenül pedig az ettől függő trieszti „Intendanzá“-nak vetette alá. Egy helyettes kapitány s négy ülnök képezték most a kormányt, kiktől a közigazgatási ügyek Graczbá, a váltó ügyek Triesztbe vitettek feljebb.

Fiume annálinkább fájlalta ezen gyámság alá kerülését, minél gyakoriabb alkalma volt tapasztalnia, hogy jóléte egész következetességgel rendeltetik Trieszt érdekeinek alá. Harmincz év múlva jobb napok viradtak reá; Mária Terézia — fiának Józsefnek tanácsára — Magyarországnak adta Fiumét, kívánván, hogy kikötőjére annyi gond fordítassék, mint a triesztire, s elvül állítván fel: hogy Trieszt és Fiume között kereskedelmi előnyök tekintetében tökéletes egyenlőség létesíthessék. Nem csoda, hogy midőn Majláth József, mint királyi biztos, 1776. oct. 21-kén báró Riccitol, a trieszti intendanza képviselőjétől Magyarország nevében a várost átvette, ennek lakosai elragadtatással üdvözelték a királynő küldöttét, ki nekik a magyar polgárság jogával a szabadságot is hozta. „A magyar jegyes, egy újabb Perseus, Fiumét az idősb nővér, Trieszt zsarnoksága alól felmenté“, — éneklé a nap költője, — „*Domina est quae modo serva fuit*“; s még Riccire is elragadt az öröm, ő is lantjának hurjaiba nyúlt, zengvén: „*Felix connubium, urbs felix, Hungria felix*“; de utána vetvén, hogy a néne egész boldogsága az ifjabbiknak szerencsében áll; mit Majláth természetesen nem vont kétségbe.

Mint vetette meg alapját Fiume újabb közjogi állásának a jeles férfit, országgyűlési beczikkelyezését mint készítette elő, külön számban akarom elmondani.

II.

Midőn II. József Fiumét, anyja által Magyarországhoz kapcsoltatá, közvetlenül a magyar kiviteli kereskedést akarta vele megajándékozni, kívánván, hogy a mi a német örökös tartományoknak Trieszt, az legyen a magyar korona birodalmának Fiume, s világosan mondván ki még azt is, hogy a mely jogkörrel bir oda át Sinzendorf, azzal birjon Fiumében Majláth.

Józsefnek emlékezete még a magyar alkotmány sarkpontjai iránt is igen gyarló lévén: bajos hinni, hogy ez alkalommal eszébe jött az 1681: 71. gravamen, mely a fiscus kezére került Frangepánféle urodalmaknak, „a tenger mellékieknek ugy, mint a horvátoknak“ a magyar koronától elszakítása ellen tiltakozik; mely Fiuméra, bizony nem is czéloz, s ha igen, arra csak mint „tenger melléki“ nem mint horvát urodalomra fogna czélozhatni.

S azon magyar államférfiak, kik a korona bizodal-mát birták, egyelőre elégették, hogy Fiume váratlanul és kéretlenül, habár kissé adomány képében is, jutott vissza a hazához; ők ugy vélekedtek, hogy a holnapnak és holnaputának is van alkotói hivatása, lesz tehát mód és alkalom a jogfolytonosság kimutatása és felelevenítése által véget vetni annak, a mi netalán precariusnak tüntethetné fel a viszonyt.

Napról napra elhagyogatunk egyetmást előitéleteink közül; gondolom ennél fogva, hogy ma már nem divat közöttünk, Mária Terézia korszakát a nemzet gyászévei közé sorozni, a királynő magyar tanácsosaitól megtagadni a hazafiság érdemét. E divat, ha még megjárna, roppant tévedés fogna lenni.

Atyáink máskép tudták, ők áldást mondtak e korszakra — s méltán.

Előttök tudva volt, hogy midőn Mária Terézia uralkodni kezdett, Magyarország nyomoruságosan volt megnyirbálva, s hogy midőn a böles fejedelemnő sirba szállott, a három alsó megye helyre volt állítva; a három bányászi megye vissza volt adva; Bács, Arad, Csongrád stb., a katonai helyek kiczövekelése által mintegy másod ízben vissza voltak kebelezve; Fiume s a tenger-mellék vissza volt csatolva; szóval, az ország ismét fennállott, mint hatalmas egész, még a Részek, még Erdély visszakapcsolása is elvileg ki lévén mondva.

Ez egymaga is, kivált ha még hozzáadjuk, hogy az országgyűlésen, mikor kell vala, nyersen felcsengett a szabad szó, mely a III. Károly alatti dietákon ott guggolt az elnöki szék alatt, s mely most oly önérzettel zendült meg újra, úgy az ország mint a megyék gyűlésein, hogy miatta Terézia uralkodásának végéveiben nem akartak a pozsonyi országház kapúi megnyilni, — egymaga az állam integritásának helyreállítása elégséges, áldásosnak mondatni velünk e kort, s mind magyaroknak, mind államférfiaknak ismernünk azokat, kik tanácsolták és eszközölték a nagy művet.

Egy betű nem sok, de ők egy betűt sem adtak vásárba a nemzet jogaiból, ha bár úgy találták is, hogy az akkori viszonyok között, ideig-óráig egy kis lelkes

ruganyosságnak több hasznát vehetni mint a lelketlen merevségnek. Eljárásuk nem kevésbé volt jogosítva az előzmények s a környületek által, mint a dacz, mely József korszakát követte.

Az ügyek ez állásában Majláth midőn Fiumébe érkezett, a kiméletnek, de egyszersmind az összeforrasztásnak elvét Horvátország irányában is akarván alkalmazni, a kerület szervezésekor nem vonakodott Fiumét Horvátországgal is némi kapcsolatba hozni, ennek is amannak is, tehát a közjónak érdekében.

A bölcs férfit — távol lévén minden fonákságtól — nem igen gyanította, hogy azon antisocialis tanok már csirázóban vannak, melyeket Skerlecz Miklós zágrábi főispán az 1790-diki országgyűlésen megpendített, s mikből az 183²/₆ és 184³/₄. dietákon a horvát követek ama rendszert faragták ki, mely Magyarország s a hozzácsatolt részek között elvben felbontván a kapcsolatot, előfutója volt s némileg szellemi szerzője a közbejött gyászos meghasonlásnak; — szellemi szerzőjének mondom, noha azt sem fogom, azt sem akarom tagadni, hogy ama meghasonlást nyelvünk felerőszkolásával, nem ugyan a törvényhozás útján — ha kifogunk egy magánálló esetet — de egyes hatósági, irodalmi és socialis kicsapongások által bűnösen elősegítettük mi is.

Majláth még mint biztos, a határjárás után azonnal, következő szervezési javaslatot terjesztett a királynő elébe:

a) a fiumei kormányzó mind polgári, mind katonai ügyekben legyen elnöke a területnek;

b) mint régebben, ugy most újra ötven patricziusból álljon a törvényszék; azon perek, melyeknek tárgya ezer forintnyi értéket felülmul, a báni táblához, a politi-

kai közigazgatást illető tárgyak a horvát helytartósághoz vitessenek feljebb;

c) a közegészségi és kereskedelmi ügyek ellátása a kormányzót s a magyar udvari kancelláriát illesse;

d) a váltótörvényszéktől a kormányzó-tanácshoz történhessék felelbbvitel, s ne máshová, ne tovább;

e) ezen kormánytanács a kormányzón és alkormányzón kívül három ülnökből s a szükséges alsóbb tisztszemélyzetből álljon;

f) a végett, hogy a Fiume és Károlyváros közötti főúton a magyar kereskedés rövidségére más közigazgatási testületek ne tehessenek akadályokat, ezen utnak mind Zágrábmegyéhez, mind a károlyvárosi generalatushoz tartozott részei ezentúl külön megyét képezzenek, melyet Szörénymegyének lehetne nevezni, s melynek főispánja mindig a kormányzó legyen.

Mária Terézia helybenhagyta az indítványozott pontokat; egyszersmind magát Majláthot, fiumei kormányzóvá és szörényi főispánná nevezte.

De a horvát tartománygyűlés ezen szervezés ellen 1777. october 27-kén tiltakozott. A tengerpart — mondá — melynek kormányáról a királynő egészen új alapon intézkedik, mint Frangepán-Zrinyi-féle hagyaték, az 1681: 71-ik törvénycikkely értelmében visszaadandó a rendes hatóságnak; fiumei kerületről, fiumei kormányzóról semmit sem tud a Corpus juris; s különben is ezen egész ügy a magyar országgyűlés elébe való.

Ezen tiltakozás ellenére Majláth mind kormányzói tisztebe, mind főispáni székébe beiktattatott, s november 10-én a királynő, annak felemlítése után, hogy a kereskedés érdekei elutasíthatlanul követelék a kormányzóság felállítását, ezt iratta a horvát Rendeknek:

„Magyarország dietájára való hivatkozásukat mi illeti, erősen vagyunk meggyőződve, hogy Magyarországunk Karai és Rendei nemcsak vigadozással fognak megnyugodni a közjó előmozdítására irányzott ezen anyai intézkedésünkön, hanem tartozó háladattal még a becikkelyezést is fogják szorgalmazni; nincs is egyéb hátra, mint hogy a horvát megyék Rendei Magyarország Karainak és Rendeinek hallgatag ohajtásához járuljanak.“

Mindamellett megújítván tiltakozását a horvát tartománygyűlés, Szörénymegye pedig a fiumei kerület jogkörébe akarván avatkozni, Majláth azon nevezetes évben, midőn mind az illir bizottság, mind a horvát helytartó tanács, a magyar királyi helytartóságba beolvastattak, 1779. április 23-kán Mária Terézia által oklevelet adatott ki, mely a szabad kereskedelmi várossá nyilvánított Fiumét a Szörény-megyéhez és általában Horvátországhoz való, különben is csak megkísérlett, de teljesen nem foganatosított, nem is törvényesített közigazgatási viszonyból kivonván s precarius állapotából kiemelvén, világos szavakkal megismeri a magyar koronának ősi jogát Fiuméra, és szabatosan kimondja, hogy város és kerület nem a horvát földhöz, hanem közvetlenül Magyarországhoz mint külön test tartoznak:

„Mi Mária Terézia — így szól az oklevél — Magyarországnak és a hozzá való országok és tartományok közjává irányzott számtalan intézkedéseink között . . . az által akarván a magyar kereskedésről gondoskodni, hogy a tengeri kikötőket és azon tenger-melléket, mely rövid ideig ausztriainak neveztetett, de ősi joggal amoda tartozott, az országhoz legujabban visszakapcsoltuk, s hogy különös jóakarattal és kegyességünk tanuságaul Fiume városát és kikötőjét abba be is kebeleztük . . . egyszersmind Fiumét más városok közül kiválasztván . . . szabad kereskedelmi helylyé és várossá alkotni, s mindazon kiváltságokkal, mentességekkel, szabadságokkal

és előjogokkal, melyek kereskedelmi helynek és községnek szükségese-
gek, feldiszíteni akarjuk, . . . mely kegyelmes szándékunk annál
biztosabb foganatosítására azonfelül beléegyezzünk, hogy Fiume ke-
reskedelmi városa, kerületével együtt, mint Magyarország szent ko-
ronájához kapcsolt külön test ezentul is tekintessék s mindenekben
kezeltessek, és a másik a buccarii kerülettel, mely tudniillik elejétől
fogva Horvátországhoz tartozott, semmiképen össze ne kever-
tessek . . . “*).

Mint lépett ezen szabadítéklevéllel az 1790. or-
szággyűlés elejébe Fiume s becikkelyezése mikor és
miképen történt, ezeknek előadását a következő számra
hagyom.

*) L. az oklevelet a Toldalékban.

III.

Fiume, nyomban az 1779-iki oklevél kiadatása után, végkép kibontakozott a horvát viszonyokból, melyekbe, mint már érintők, ugyis csak kísérletképen állítatott belé. Politikai ügyekben a magyar helytartótanács, ítélőszékiekben a magyar királyi curia voltak a felelősségi fórumok. Szörényvármegye jogosan eddig sem avatkozhatott Fiume ügyeibe, mert a megyét alkotó diploma, mint azt egy ízben József nádor, Kukuljevics horvát követre ráolvasta, a megye területéből világos szavakkal kivette a fiumei kerületet, — most pedig az 1779-iki oklevél kelte után Szörény ilyeseket a szabad kereskedelmi város és kerület ellen czélzatba sem vehetett, s különben is 1786-ban II. József által felbontatott. Mint „Magyarország rendszeréhez alkalmazott” statutumokkal, s ennél fogva teljes autonómiával bíró magyar törvényhatóság állott fenn Fiume már 11 évig, midőn 1790-ben Budán megnyílt az országgyűlés.

Nagy napok, minőket századok óta nem látott, keltek fel ismét a főváros felett.

Budára tódult minden, — első sorban, az uniót szorgalmazó erdélyi követeken kívül, azon törvényhatóságok, melyek becikkelyeztetésüket, vagy jogaik újabb

ünnepélyes megismerését várták az országgyűléstől. Ott voltak a részek, ott a bánsági megyék, ott a jász-kunok, ott a hajdúk, ott volt még több folyamodó hatóság között Fiume.

„Szabadjon nekünk, ismét magyarokká váltaknak, — mondja a fiumei emlékirat — kik mind dicsőségünket, mind boldogságunkat abba helyezzük, hogy Magyarország szent koronájához új jogczimmal kapcsolattunk, az ország Karainak és Rendeinek oltalmát jövendők biztosítására, bekebelezetésünk foganatosítására és törvényes becikkelyeztetésére még ez országgyűlés alatt — alázatosan felkérnünk.“

Horvát részről elején kísérlet történt, annak fel- említésével, hogy a folyamodó kerületnek távolról sincs oly biztos kikötője, mint Buccarinak s különösen a tö- szomszéd Porto Rének, Fiumét oly hirbe hozni, mintha ennél fogva alkalmatlan lenne az ország tengeri kereske- delmének főhelyül szolgálni; és Zeng városa, mely Fiume felvirágozásától saját elsilányulásának növekedé- sét várta, inté a Rendeiket, válaszszanak más kedvenczet magoknak, nem olyast, mely csak beneplacitumból adat- ván Magyarországnak, el is vétethetik tőle egyszerű ugytetszikkből. De a fiumeiek ezen röpiratokra röpiratok- kal feleltek, melyekben a révpartuk ellen emelt váda- kat eloszlatni ügyekeztek; s a zengi figyelmeztetés élét azon megjegyzéssel tompították el: miszerint Fiumét épen a végett kell becikkelyezni, hogy a Zeng által jövendölt veszély ne következhessek be.

Ekkor a horvát követek, megfelelkezvén, hogy tartománygyűlésök állhatatosan semmit sem akart tudni fiumei kerületről, fiumei hatóságról, saját kívánalmaik közé iktatták Fiume bekebelezését, ekképen:

„Miután Fiume városa és kikötője, melyet a dicsőséges ausztriai ház, mint semmi német tartományba be nem keblezett külön területet birtokolt vala, oly fekvésű, hogy némi virágozásra csak úgy juthat, ha a magyar kiviteli kereskedelem ajtajául választatik az Adriánál: ennél fogva méltóztatott boldogemlékezetű császárné és királynő Mária Terézia, a tengeri részek bekebelezése alkalmával ezen várost és kikötőt is Horvátországhoz s ez által Magyarországot szent koronájához kapcsolni, s a magyar kereskedelem kormányát belészállítani. A Karok és Rendek ezen királyi nagykegyelmességért alázatos örök hálájokat e czikkelyben mondván ki, egyúttal Ő Felsége által kegyelmesen biztosítani kívánnak, hogy ezen város és kikötő, feloldhatlan kapocschal levén Horvátországhoz s a szent koronához csatolva, attól soha sem fog elkülönítetni, hanem mint ahhoz tartozó rész, mindig a magyar kiviteli kereskedelem ajtajául fog tekintetni, és szabadalmas állapotában állandóan megtartatni.“

Ezen törvényczikkely, fittyet hányván az 1779-diki diplomának, Magyarországot egyszerűen elejtette volna Fiuméra való közvetlen jogától, ezt páratlan szabatsággal Horvátországra szállítván

Az országgyűlés pedig a czikkelyt, mint olyaspostulatumot, melynek felkaroltatása Magyarországot illeti, Horvátország kívánalmaiból amugy lárma nélkül nyugodalmasan kihullatta, s 1790. deczember 6-án Fiume bekebelezését a magyarországi kívánalmak között, ekkép fogalmazva terjeszté a király elejébe:

„Miután még a dicsőemlékezetű római császárné és apostoli királynő Mária Terézia, a magyar nemzet iránti jóakarátának és kegyelmességének különös tanusítására Fiume városát és kikötőjét Magyarországba bekebelezni, s ezáltal az ország régi jogát és a magyar kereskedésnek vele járó növekedését, mintegy visszatérítés útján helyreállítani méltóztatott: részünkről, akarván ezen fényes királyi kegyelemért hódolatos hálaikat örök emlékébe foglalni, könyörgünk alázatosan felségednek: méltóztatassék a békebelezést köztörvénybe iktatni, egyszersmind pedig az ország Karait és Ren-

deit arról biztosítani, hogy ezen kereskedelmi város és kikötő, kerületével egyetemben, Magyarországtól soha sem fog elszakítani, hanem mindig Magyarország szent koronájához kapcsolt külön testül tekintetni s mindenekben kezeltetni, szabadalmas állapotában állandóan megtartatni, és a másík, a buccarii kerülettel, mely tudniillik elejétől fogva Horvátországhoz tartozott, semmiképen össze nem kevertetni.

Leopold 1791. januárius 13-án kelt azon válaszában, melyet az előleges kivánalmakra, névszerint a Fiume ügyét tárgyaló 11-dik pontra adott, ekkép nyilatkozván:

„a végre, hogy a Karok és Rendek ezen kérelme jövőre is kiható teljes biztossággal tárgyalassék, az a legközelebbi országgyűlésre halasztatik, addiglan pedig jelen állapotában kívánja hagyatni a mondott várost Ő Felsége,“

az országgyűlés eloszlott, s a fiumei ügy elintézése egyelőre elhalasztatott.

A hazajött követek előadták küldöiknek, hogy Leopold mielőtt végkép intézkednék e tárgyban, még meg akarja hallgatni a kraini rendeket, kik szintén igényt tartanak Fiuméra. S csakugyan néhány hónappal az országgyűlés eloszlása után, Bécsből leküldték Roschmann kraini tartományi levéltárnok iratát a magyar helytartó tanácsnak, s abban az állott, hogy a XIV-dik század vége felé a Tibeinok birták a várost; már pedig a Tibeinok krainiak voltak, tehát Krainba kell kebelezni Fiumét, nem Magyarországba. A budai helytartótanács Roschmann iratát véleményadás végett Pray Györgynek adta ki, s a beérkezett ellenirat a Tibeinok ephemer, úgy látszik zálogczimen alapult birtoklásából, az ügy közjogi állására nézve semmit sem vélt következtethetni.

A két történetvizsgáló argutiái nem mozdítottak a dolgon; az 1792- és 1796-diki országgyűléseken

egyéb tárgyak, különösebben a francia háborúval kapcsolatban állók, Fiume ügyét leszoritották a szőnyegről.

Az 1802-iki dietán legczélszerűebbnak találták a Rendek, Fiume ügyét, a magyar kereskedés felsegítésére irányzott terjedelmes javaslatukkal kapcsolatban juttatni a korona elébe, miután a felajánlott subsidiumokért a javaslat tekintetbevételét bizodalommal várták, — de ezuttal is süker nélkül szorgalmaztatott a bekebelezés.

Nem sikerült 1805-ben sem; de ekkor mégis ígéretet tön I. Ferencz, hogy Mária Terézia bőkezűségén nem fog csorbát ütni.

1807-ben az országos Rendek, hivatkozással 1802-diki felterjesztésökre, megújították kívánalmukat: „hogy az 1779-ki diploma, mely Fiume városát és kikötőjét Magyarországnak adja, becikkelyeztessék“, s kormányzójának a főrendeknél, követeiknek az alsó táblánál hely és szavazat adassék. A királyi válasz nem akaráván leérkezni, 1807. szeptember 24-ikén kelt újabb folyamodványában Fiume városa „kimondhatatlan fájdalmát panaszolta be a Rendeknek, hogy könnyen megtörténhetnék, mitől remegő szive fél; hogy a teréziai diploma, mely által a folyamodó hatóság oly szerencsés volt Magyarországhoz fűzetni, talán még a jelen országgyűlésen sem fog becikkelyeztetni.“

A hõ kívánság elvégre megadatott az 1807: 4-ik törvénycikkely által:

„Ö Felségének is megegyezésével, miszerint az ország Karainak és Rendeinek lángoló ohajtását többé ne késleltesse, jelen cikkely által kinyilatkoztatik, hogy Fiume városa és kikötője, melyet a dicső czászárné és királynő Mária Terézia, külön diploma által már bekebelezett az országba, ehhez tartozik. Egyszersmind pedig országgyűlés alkalmával a fiumei kormányzónak a főrendeknél,

Fiume városa követeinek pedig a Karoknál és Rendeknél illetékes ülés és szavazat fog adalni.“

Egy gonosz csillagzat úgy akarta, hogy kevésel a czélérés után az 1809-ki békekötés által Magyarország-tól még egy izben elszakítván, francia uralom alá jusson Fiume; s midőn Napoleon bukásával újból a monarchiához került, ismét számos évek folytak le, míg elvégre 1822. július 1-én alkotmányos jogaiba visszahelyeztetett.

És most — a mily hévvel esengett az egyesülés után, oly hű volt a frigyben. Adott szavát beváltotta: di-csőségének tartá velünk közreműködni. A hol munkás kellett, velünk volt mindenütt, velünk 1848-ig, velünk 1848-ban is. Ámitások, incselkedések, ijesztések nem hiányoztak, — de mind hiába. Eljárása irányunkban nemes volt: nemes lesz a mienk is ő irányában. A kéz, mely Magyarország választó kerületeit az április 2-kán összeülő országgyűlésre meghívta, az meghivandja Fiumét is. Ezt követeli a jog, mert a hol Magyarország van, ott kell lennie Fiuménak; ezt tanácsolja a politika, mert Fiume megjelenése az országgyűlésen nem fogja onnan távolabb tolni Horvátországot, hanem — tessék, ne tessék neki — közelebb vonzani.

T o l d a l é k .

Nos Maria Theresia, divina favente clementia Romanorum imperatrix vidua, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Lodomeriae, Galliciae, Bosniae, Serviae, Cumaniae et Bulgariae regina apostolica, archidux Austriae, dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae et Carnioliae, magna princeps Transsylvaniae, marchio Moraviae, dux Brabantiae, Limburgiae, Geldriae, Virtembergae, superioris et inferioris Silesiae, Mediolani, Mantuae, Parmae, Placentiae et Guastallae, Auschvitzi et Zatori, princeps Sueviae, comes Habsburgi, Flandriae, Tirolis, Hannoveriae, Kyburgi, Goritiae et Gradiskae, marchio sacri Romani imperii, Burgoviae, superioris et inferioris Lusatae, comes Namurci, domina marchiae Slavoniae et Mechninae, vidua Lotharingiae et Barri, magna dux Hetruariae etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos quantum ex recte coordinato commercio in quamvis rempublicam promanat commodi, quantum solidae utilitatis, attentiori mente recolentes, omniumque illorum fructuum et emolumentorum quae non in publicum regni modo et provinciae cujusdam in concreto, verum in singulos etiam cives in particulari exinde redundare consueverunt, clementer consciae: pro ea, qua in quaevis subjectorum nobis fidelium populorum vel minimi nominis commoda nullo non tempore vigilamus et intentae sumus materna cura et sollicitudine, alias inter innumeras ab aditi felicitis nostri regiminis temporibus in salutem et commune bonum regni etiam Hungariae ac regnorum et provinciarum ad idem spectantium factas constitutiones, commercio quoque hungarico, quod angustis admodum adusque limitibus circumscriptum fuerat, quodve unicum pene ad complementum utilitatis et ornamenti regni hujus, omnis generis ad sustentandam vitam necessariis productis mira soli felicitate naturaeque benignitate abundanter dotati requiri videbatur, portubus maritimis, littoralique, quod modica temporis intercapedine, austriaci nomine

veniebat, vetusto nihilominus jure eo pertinebat, novissime reapplī-
citis, atque urbe quoque hac portuque Fluminensi eidem in singula-
rem benevolentiae et clementiae nostrae tesseram incorporatis, no-
vam dare formam, eaque sub principium statim, quibus florentissimi
condam, quod priscis etiam temporibus viguisse e publicis hanc in
rem constitutionibus, historicorumque tam domesticorum quam et
extraneorum fide indubium est, commercii moles tuto superinduci,
et postliminio quasi restaurari queat, jacere fundamenta; utque sic
perpetuum materui in percharam nobis gentem Hungaram affectus et
propensionis testimonium ac argumentum dare benigne decreverim-
us. Videre nobis jam videmur uberrimos, quos ex salutarī hocce
instituto jure optimo sperare licet, fructus; domesticis, quibus regno
huic e singulari authoris naturae benignitate abundare datum est, na-
turae donis onustae naves exteris in oris et portubus hospites, quia
ignotae prorsus hactenus, familiares brevi versabuntur, receptivē
pro his alienis, quorum defectus est, naturae productis, aut arte ma-
nuque factis, quae non contemnendis pecuniarum summis steterunt
hactenus refertae, in propria a suis anhelatae revertentur, domesti-
camque in his penuriam sublevabunt; ditabuntur paucum post tem-
pus omnes regni partes, illato partim extraneo, plus adhuc domesti-
co, cujus vis ingens quot annis e terrae visceribus eruitur, aere in-
tra ambitum provinciarum conservato; faciliior vitae nonmodo sus-
tentandae sed et commode agendaē modus unicuique civium suppe-
ditabitur, habitantium inde in dies magis acuetur industria, deserta
incolis replebuntur; justaque aeris circulatione omnes illae etiam,
quae ad interitum fere spectabant regni partes novo quasi spiritu
renascentur. Atque hinc est, quod non ignarae, quantum ad evehen-
dam in provincia quapiam commercii rem, procurandumque ejusdem
solidum incrementum opportune locatae in medio ejusdem commer-
ciales civitates conferre consueverint: nil ut eorum, quae ad obti-
nendum hunc, quem nobis praestituimus scopum pertinere videban-
tur, desiderari queant, ad harum etiam erectionem et constabilitio-
nem animum adjecerimus. Quo consilio continui fidelitatis ac devo-
tionis, quae majestati nostrae augustissimisque decessoribus nostris
gloriosae reminiscentiae, urbs haec Fluminensis Sancti Viti indesi-
nenter probavit studii, utilium porro ac pergratorum, quae diversis
occasionibus laudabili prorsus zelo exhibuit ac deinceps quoque (uti
nobis de ipsa benigne pollicemur) exhibitura est servitiorum cle-

menter memores, eandem alias inter deligere ac in liberum commercialem locum et civitatem e peculiari nostra gratia et clementia caesareo-regia creare ac omnibus illis privilegiis, immunitatibus, libertatibus et praerogativis, quibus locum et communitatem quampiam commercialem ex ipsa constabiliendi provehendique commercii ratione respectu in- et eductionis mercium, celeris, medio campso-rialsi iudicii, in liquidis debitis iustitiae administrationis, aliorumque id generis, provisam esse oportet, ornare condecorareque clementer constituimus; ad cuius benignae intentionis nostrae effectum eo securius certiusve obtinendum benigne insuper annuimus, ut, primo: *urbs haec commercialis Fluminensis Sancti Viti cum districtu suo, tamquam separatam sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque consideretur atque ita in omnibus tractetur, neque cum alio Euccharano, velut ad regnum Croatiae ab incunabilis ipsi pertinet, districtu ulla ratione commisceatur.* Exhibita porro, secundo, per eandem statuta, cuius generis cuilibet in regno Hungariae existenti jurisdictioni, pro eo ac nonnulla ad meliorem internam regulationem suam, utilioremve ac faciliorem publicorum etiam negotiorum in medio sui administrationem necessaria aut non parum proficua administrantur, stabilire, ita tamen ne publicis per hoc regnum constitutionibus quaqua ratione derogetur, integrum est: in quantum circumstantiis et systemati moderno congruunt, benigne equidem confirmamus. Cum nihilominus complura systemati regni Hungariae, regnorumque et provinciarum eo pertinentium minus convenire dignoscerentur, ex eo memorata statuta per ordinandam eatenus specialem deputationem minutim excuti, rationibus moderni temporis accomodari, taliterque subinde noviter elaborata et in ordinem redacta altissimae ratificationi nostrae substerni clementer volumus. Annuentes, tertio, ut restabilita per nos in publico-politicis et oeconomicis consilii seu senatus Urbis activitate, illud immediata proventuum etiam civitatis, medio camerarii sui, qui usus reliqua etiam in Hungariae regni parte respectu liberarum regiarumque ac montanarum civitatum obtinet, habeat administrationem: formatae nihilominus rationes super perceptis et erogatis summis pecuniariis, dissoluto novissime e benigne nobis visis rationum momentis eo, quod in regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae ad pertractationem quorumvis praedicta regna respicientium negotiorum publico-politicorum, contributionalium et oeconomico-militarium

ante aliquot annos erectum ac constitutum fuerat, Consilio, ope Regii Locumtenentialis Consilii Hungarici demisse nobis submittentur. Ad contestandam denique, quarto, singularem nostram, qua erga Urbem hanc ferimur, propensionem, benignum in id etiam assensum nostrum praebemus, ut confirmato consilii majoris et minoris systemate, familiae consiliariorum seu patriciorum ultro etiam patricium Politici hujus Corporis honorem et distinctionem teneant. Caeterum autem praescriptae de lege nobilitatem regni Hungariae consequendi viae iis in patulo maneant. Et quemadmodum urbem hanc Fluminensem Sancti Viti ex hoc cumprimis articulo, tum vero ex praemissis omnibus insignem clementiam et propensionem nostram, qua eam complectimur, agnituram esse nullae dubitamus: ita eandem collatum sibi virtute praesentis privilegii nostri beneficium et non vulgarem gratiam, eo, quo par est, cultu et veneratione suscepturam, ac de majestate nostra, haeredibusque et successoribus nostris, legitimis videlicet Hungariae regibus, omni fide, constantia et fidelitate jugiter promereri admissuram esse plane confidimus. Quare et nos cuncta, quae praemissa sunt, benigne confirmamus denuo, roboramusque et adprobamus hujus nostri, secreto majori sigillo nostro, quo ut regina Hungariae utimur, in pendenti communiti diplomatis vigore et testimonio. Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti, spectabilis ac magnifici comitis Francisci Eszterházy de Galanta, perpetui comitis in Fraknó, aurei velleris et una insignis ordinis sancti Stephani regis apostolici magnae crucis equitis, camerarii et consilarii nostri actualis intimi, comitatus Mo-soniensis supremi comitis, curiae nostrae regiae per Hungariam magistri, et per antelatum regnum nostrum Hungariae aulae prout et dicti ordinis sancti Stephani cancellarii, in archiducali civitate nostra Viennae Austriae, die vigesimatertia mensis aprilis anno Domini millesimo septingentesimo septuagesimo nono; regnorum nostrorum Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno trigesimo nono. Reverendissimis, illustrissimis, reverendis item ac venerabilibus in Christo patribus dominis Josepho e comitibus de Batthyán, perpetuo in Németh-Ujvár, sacrae Romanae ecclesiae cardinale, et sacri Romani imperii principe, Strigoniensis, Adamo libero barone Patatich de Zajezda Colocensis et Bacsensis ecclesiarum canonice unitarum metropolitanarum archiepiscopis; comite Francisco Zichy de Vásonkő, Jaurinensis, comite Carolo Eszterházy de Galanta, Agriensis, Chri-

stophoro e comitibus Migazzi de Vall et Sonnenturm, sacrae Romanae ecclesiae cardinale, principe sacri Romani imperii, administratore Vacienſis, Josepho Gallyuff, Zagrabiensis, Joanne Baptista Caballini de Szlavnigrad Segniensis et Modrusiensis seu Corbaviensis, Matthaeo Francisco Kerticza Bosnensis seu Diakoviensis et Sirmiſensis, comite Ladislao Kollonich de Kollegrad, Transſylvanensis, Carolo Szalbek Scepuſiensis, comite Francisco Berchthold libero barone ab Ungerszüt, Neosoliensis, comite Antonio de Réva, Rosnaviensis, Josepho Bajzáth Veszprimiensis, Joanne Szily Sabariensis, Ignatio Nagy de Sellye, Albaregalensis, Emerico Kristovics, Chanaſiensis (sedibus Magnovaradiensi, Nitriensi et Quinque-Ecclesiensi vacantibus), Antonio Zlatarich Belgradiensis, Stephano Nicolao Jaklin de Elefánt, electo Almisiensis, comite Sigismundo Keglevich de Buzin, electo Makariensis, Ladislao Kovács, electo Scardonensis, Raphaelae Szentiványi, electo Arbensis, Joanne Lukácsy, electo Rosoniensis, Stephano Barta, electo Noviſensis, Emerico Okolicsányi de Eadem, electo Ansariensis, Georgio Nunkovics electo Serbiensis, Josepho Pethő, electo Drivestiensis, Joanne Feja, electo Scutariensis, Emerico libero barone Perényi, electo Bacensis ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Serenissimo item duce domino Alberto, regio Poloniarum et Lithvaniae principe, per regnum nostrum Hungariae locumtenente nostro regio; necnon spectabilibus ac magnificis comite Georgio Fekete de Galanta, iudice curiae, comite Francisco de Nádasd, perpetuo terrae Fogaras, regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae hano, comite Adamo de Batthyán tavernicorum, illustrissimo sacri Romani imperii principe Nicolao Eszterházy de Galanta, nobilis turmae nostrae praetoreae hungaricae capitaneo, antelato comite Francisco Eszterházy de praefata Galanta, curiae, comite Joanne Nepomuceno Csáky de Keresztszegh, agazonum, comite Joanne Nepomuceno Erdődy de Monyorókerék, cubiculariorum, comite Antonio Károlyi de Nagykároly, dapiferorum, comite Leopoldo Pálffy ab Erdőd, janitorum, comite Francisco Xaverio Emerico Koller de Nagymánya pincernarum nostrorum regalium per Hungariam magistris, ac comite Joanne Pálffy ab Erdőd, comite Poseniensi, caeterisque quam plurimis saepeſati regni nostri Hungariae comitatus tenentibus et honores. Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszterházy m. p. Franciscus Győry m. p.

